

Gammeldags tidsregning versus ny tidsregning

Samlet af Leif Christensen, 9. november 2010

År kirkebøger fra før 1812-1814 benyttes, vil der som regel være datoer, som er lavet ud fra kirkeårets inddeling. Præsten har altså ikke skrevet selve datoen for, hvornår dåb, begravelse mv. blev foretaget.

Han har skrevet (søn)dagens latinske navn eller betegnelse. Havde dagen ikke sit eget navn, har han i stedet skrevet, hvornår (søn)dagen lå i forhold til den nærmeste helligdag eller navngivne søndag.

I kirkebogen kan der fx stå, at et barn blev døbt "Dom. 7. p. Trin. 1770". – der betyder den 7. søndag efter trinitatis – i stedet for "søndag den 29. juli 1770".

Kirkeårets inddeling er baseret på årets søn- og helligdage. Nogle af dem er faste, dvs. at de falder på samme dato hvert år. Andre er bevægelige. De retter sig efter, hvornår påsken falder det pågældende år.

Kalenderreform år 1700

I 1700 blev der indført en ny kalender – den gregorianske kalender – som er den vi bruger i dag. Tidligere var det den julianske kalender, der blev anvendt, men den var efterhånden blevet for unøjagtig.

I år 1700 blev der slettet 11 dage, hvorefter der var et spring fra søndag den 18. februar til mandag den 1. marts.

Den gregorianske kalender blev til på initiativ af pave Gregor den 13. og blev indført i de katolske lande allerede i 1582. Det var kun ca. 50 år efter reformationen - og paver var ikke i så høj kurs i Danmark og andre protestantiske lande, hvorfor det varede noget længere inden Danmark - og andre protestantiske lande - indførte den nye tidsregning.

Kirkeåret

Kirkeåret starter 1. søndag i advent, hvilket vil sige, at det altså ikke er nytårsdag, som kalenderåret begynder med.

I mange kirkebøger før 1814 er der regnet med kirkeåret i stedet for kalenderåret.

Kirkeåret "tyvstarter" altså på det nye år: I 1783 faldt første søndag i advent den 30. november. Vi kan så i en kirkebog risikere at se en indførsel fra søndagen d. 23. november 1783, der bliver fulgt af en indførsel for næste søndag, der så kaldes "1. søndag i advent 1784" - selvom kalenderåret ikke var skiftet endnu.

Artikler

Der ud over er der mange andre forhold, som der skal tages højde for, blandt andet de faste helligdage og de bevægelige helligdage, og hertil kom, at præsterne ofte anvendte de latinske navne på helligdage og tidspunkter i forhold til kirkeåret og de bevægelige helligdage.

På de følgende sider kommer der nogle artikler, der beskriver problemstillingerne og giver løsninger på disse forhold. Først er der en artikel af Svend-Erik Christiansen om kalenderens historie og opdateringer, derefter er der en artikel fra Landsarkivet, der beskriver den gamle tidsregning og kommer med en række eksempler. Endvidere er der slutteligt en artikel om Kirkeårets forskellige dage og fester fra "På Sporet Af Slægten".

Disse artikler giver et ganske godt indblik i den gamle tidsregning, som det er vigtigt at have kendskab til, når der studeres slægtsforskning.

Kilder: Svend-Erik Christiansen
Statens Arkivers artikel om gammel tidsregning
På Sporet Af Slægten
DIS-Danmark

Se de efterfølgende artikler, der begynder på side 2.

Om kalenderens historie og dateringer.

Af Svend-Erik Christiansen
Artiklen var trykt i *Slægt & Data* 3/94.

I en fjern fortid er mennesket begyndt at interessere sig for årets gang og har forsøgt at lave forskellige former for kalendere. Flere oldtidsminder tyder på, at man har fulgt årets cyklus lang tid før, vi har de ældste skriftlige vidnesbyrd herom.

Den gamle romerske kalender.

Fra Romerrigetets tid har vi skriftlige efterretninger om en meget "besværlig" kalender, der af flere omgange blev ændret. Den ældste udgave havde 10 måneder og en årslængde på 304 dage, som dog snart måtte justeres for at opnå en fornuftig årslængde.

Efter forskellige ændringer nåede man frem til en årslængde på 355 dage, som hvert andet år skulle have en ekstra skudmåned på 22 dage og hvert fjerde år en skudmåned på 23 dage. Dette gav et gennemsnitsår på $366 \frac{1}{4}$ dage, og selv om man på et tidspunkt valgte at ændre hvert ottende år fra de $355 + 23$ dage til kun 371 dage, kom kalenderen efterhånden mere og mere ud af trit med årstiderne.

Den julianske kalender.

Efter en række astronomiske beregninger fandt man med tiden frem til, at et solår måtte være på $365 \frac{1}{4}$ dag, og under den berømte romerske kejser Julius Cæsar indførtes i år 47 f. Kristi fødsel en kalender, som havde en årslængde på 365 dage og et skudår hvert fjerde år med 366 dage; denne kalender opfyldte det beregnede årsgennemsnit. For at komme i takt med årets gang blev man i året før nødt til at udvide med ekstra måneder og dage, og året blev på ikke mindre end 455 dage.

Den nye kalender blev som nævnt indført i år 47 f. Kristi fødsel, og kaldes efter kejseren for "Den julianske kalender"; i kalenderværker betegnes den ofte "gammel stil". Denne kalender blev i uændret form benyttet i mange hundrede år op til omkring middelalderens slutning. Her blev det mere og mere klart, at den faktisk ikke helt ramte solårets længde.

Med moderne udstyr kan vi i dag beregne et solår til 365 døgn, 5 timer, 48 minutter og 46,08 sekunder ($365,2422...$ dage). Som en følge heraf var den benyttede kalender ved år 1500 e. Kr. efterhånden blevet forskudt ca. 10 dage forkert.

Den gregorianske kalender.

Under pave Gregorius XIII besluttedes det i år 1582 at foretage en ændring af kalenderen, så der ikke altid var skudår hvert 4. år, for dermed at opnå et gennemsnitsår på knap $365 \frac{1}{4}$ dag.

Det besluttedes at udelukke de hele århundreder, som skudår, hvor 400 ikke går op, dvs. år 1700, 1800, 1900, 2100, 2200 o.s.v., men ikke årstal som f.eks. 2000, 2400. Denne detalje er måske lidt overraskende for mange i dag. Med denne justering blev den gennemsnitlige årslængde meget tæt på den virkelige længde, og det vil kun give en dags forskydning pr. 3571 år.

Denne lille fejlmargen skulle ikke gøre det nødvendigt at ændre på kalenderen de første mange år. Med mellemrum sker der ganske vist små sekundjusteringer, men det har vist ingen betydning i vores slægtsforskningssammenhæng.

Den nyindførte kalender kaldes efter ovennævnte pave for "Den gregorianske kalender" og betegnes også "ny stil". Den gregorianske kalender blev ikke indført samtidig i alle lande. I flere nordeuropæiske lande havde man nemlig vendt sig mod den katolske kirke og paven (i Danmark ved reformationen i 1536), og lod sig derfor ikke sådan påvirke af nye udspil derfra.

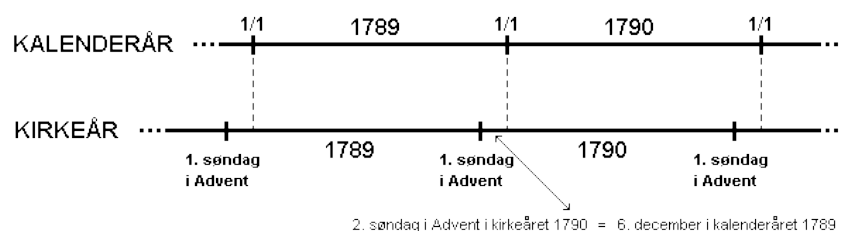
I Danmark var det først år 1700, at vi skiftede fra den julianske kalender til den gregorianske kalender, og justeringen blev foretaget med det samme, idet vi i dette år gik direkte fra søndag den 18. februar til mandag den 1. marts. Denne kalender benytter vi stadig i Danmark.

Groft sagt skiftede de katolske lande/områder kalender i årene 1582-84, mens de protestantiske lande/områder først skiftede år 1700 (1752-53). Ved indeværende århundredes begyndelse benyttede Grækenland og Rusland stadig den gamle julianske kalender, der nu var ca. 12 dage bagefter.

Det forklarer også, hvorfor den russiske "oktoberrevolution" i 1917, foregik i november, men det er en helt anden historie. Som en lille pudsighed skal det lige nævnes, at vores naboland Sverige i år 1700 valgte en mere langtrukken løsning, som bl.a. betød, at februar måned i 1712 måtte udvides til 30 dage; altså hverken 28 eller 29 dage.

Evighedskalendere og "besværlige" dateringer.

Det er let at huske, at vi i Danmark skiftede kalender fra gammel til ny stil i år 1700, men set med nutidige øjne er der imidlertid en anden og meget mere besværlig ting ved dateringerne i vore slægtshistoriske kilder, nemlig når datoerne er anført i forhold til de bevægelige helligdage. Lettere bliver det ikke, hvis der samtidig dateres i forhold til kirkeåret.

Bevægelige helligdage

Kirkeåret er lidt flyttet i forhold til vores nutidige kalenderår og løber fra Advent til Advent. Det betyder f.eks. at 2. søndag i Advent i 1790, faktisk er i december i kalenderåret 1789.

I perioder indtil omkring år 1800 har præster og andre med tilknytning til kirken ofte valgt at datere begivenheder i forhold til bl.a. de bevægelige helligdage (f.eks. Advent, Hellig 3 Konger, Påsken, Pinsen, Trinitatis). I denne sammenhæng har Påskens placering i det aktuelle år en central betydning, idet den er styrende for alle de øvriges placering.

Som slægtsforsker vil man uundgåeligt støde på denne dateringsmåde på et eller andet tidspunkt i kirkebøgerne. I nogle tilfælde kan man være heldig, at der både er angivet en kirkelig dato og en "almindelig" dato, men som oftest bliver man nødsaget til at foretage opslag i en evighedskalender, hvis man vil opløse datoen i noget nutidigt.

Påsken er defineret til at falde på den første søndag efter første fuldmåne efter forårsjævndøgn, og såfremt fuldmånen falder på en søndag skal påsken først komme søndagen efter. Det tidligste påsken kan indtræffe er 22. marts og den seneste dato er 25. april. Påsken kan altså svinge op til 35 dage fra år til år, og med udgangspunkt i 35 forskellige kalendere er det faktisk muligt at dække alle årstal og finde de rigtige datoer.

Med disse 35 kalendere er det relativt let at opklare, hvornår f.eks. 19. søndag efter Trinitatis i 1758 er. Det er imidlertid almindeligt, at datoerne bliver skrevet med latinske ord (også selv om resten af teksten er på dansk), og så vil nævnte dato blive skrevet som noget i retning af "Dom. 19 post Trinit. 1758", hvor Dom. er en forkortelse for Dominica (=søndag). Adskillige af årets søndage har latinske navne. Det vil føre for langt, at komme nærmere ind på det i denne sammenhæng.

Selv om vi i Danmark har ændret kalender et par gange siden den gamle romerske 10-måneders kalender fra Romerrigets ældste periode, der var gældende for mere end 2000 år siden, så er mange af månedernes navne bibeholdt.

Månednavne som Martius, Aprilis, Maius, Junius, September, October, November og December bruger vi stadig. For de sidste fire nævnte måneders vedkommende indgår det oprindelige måneds-nummer i navnet. F.eks. var October den 8. måned, og december den 10. måned ("octo" er på latin noget med 8, og "decem" er noget med 10). I vores 12-måneders år er disse navne derfor lidt misvisende givet til henholdsvis den 10. og 12. måned.

Bauers Kalender

Den mest brugte evighedskalender blandt slægtsforskere er utvivlsomt R.W. Bauers bog "Calender for Aarene fra 601 til 2200 efter Christi Fødsel", og den skulle årstalsmæssigt være tilstrækkelig for de fleste af os.

Bogen indeholder bl.a. de nødvendige 35 kalendere med tilhørende årstalsindgang samt en mere end 40 sider lang alfabetisk fortegnelse med "oversættelse" over fest- og helligdages navne, også indeholdende de latinske betegnelser.

Det er sjældent, at man med denne fortegnelse må give fortabt.

R. W. Bauer var underdirektør ved Orlogsværftet i København, og bogen blev første gang udgivet i 1868. Den er siden udkommet i adskillige fotografiske genoptryk; senest i 1993 på foranledning af Dansk historisk Fællesråd.

Bogen er også tilgængelig på de større biblioteker under 90.81.

Gammeldags tidsregning

Den gammeldags tidsregning

Navnlig i kirkebøger fra før 1812 - 14, vil du som regel finde datoer, som er lavet ud fra kirkeårets inddeling. Præsten har da ikke skrevet selve datoen hvor en dåb, begravelse m.m. blev foretaget. Han har skrevet dagens eller søndagens latinske navn. Havde dagen ikke sit eget navn, har han i stedet skrevet, hvornår søndagen lå i forhold til den nærmeste helligdag eller navngivne søndag. I kirkebogen kan der fx stå, at et barn blev døbt "Dom. 7. p. Trin. 1770". - altså den 7 søndag efter trinitatis - istedet for "søndag den 29. juli".

Kalenderreform år 1700

Kirkeårets inddeling er baseret på årets søn- og helligdage. Nogle af dem er faste, d.v.s. at de falder på samme dato hvert år. Andre er bevægelige. De retter sig efter, hvornår påsken falder det pågældende år.

En anden væsentlig ting er, er at der i år 1700 blev indført en ny kalender, nemlig den gregorianske, som vi bruger idag. Tidligere regnede man efter den julianske, som efterhånden var blevet for unøjagtig. I år 1700 overgik Danmark til den nye kalender, slettede 11 dage, og gik fra søndag d. 18 februar til mandag d. 1. marts. Den gregorianske kalender, der blev skabt på initiativ af var blevet til på initiativ af pave Gregor d. 13, indførtes i katolske lande allerede i 1582.

Kirkeåret tyvstarter

Kirkeåret starter 1. søndag i advent, modsat kalenderåret, som begynder nytårsdag. I nogle kirkebøger før 1812 - 14 har man brugt kirkeårets "tidsregning" i stedet for kalenderårets. I en sådan kirkebog vil man derfor opleve en forskydning i årstallene. Et eksempel: I 1783 faldt første søndag i advent den 30. november. Man kan derfor i en kirkebog risikere at se en indførsel fra søndagen d. 23. november 1783 blive fulgt af en indførsel for "1. søndag i advent 1784" - selvom kalenderåret ikke var skiftet endnu.

Bauers evighedskalender

De forskellige helligdages latinske betegnelser

kan man slå op i "Bauers calender". Her på Landsarkivet ligger "Bauer" ved registraturerne i mikrosalen og ved håndbøgerne i registraturbiblioteket i vejledningen.

I "Bauer" kan man også se, hvilke datoer de forskellige helligdage dækker over, både før og efter kalenderreformen i år 1700. bag i bogen findes desuden en liste over helligdagens navne. Man kan i øvrigt selv købe kalenderen - som også fås på diskette - gennem Dansk Historisk Fællesråd.

Sådan bruger du Bauer

Registeret på side 6 - 11 er det første der skal slås op i. Her findes skemaer, hvor alle år fra 601-2200 står. Ud for hvert år står et nummer. Det er nummeret på det kalenderblad, som gælder for det pågældende år. Hvis der står et "S" foran året er det skudår.

Til og med 18. februar 1700 skal man bruge det, der kaldes "Gammel Stil" (juliansk kalender), når man slår op i registeret. Fra og med 1. marts 1700 er det "Ny Stil" (gregoriansk kalender) der gælder. Når man har fundet nummeret på det kalenderblad man skal bruge, og véd om året var skudår, går man videre til selve kalenderen.

Skudår har stjerner på

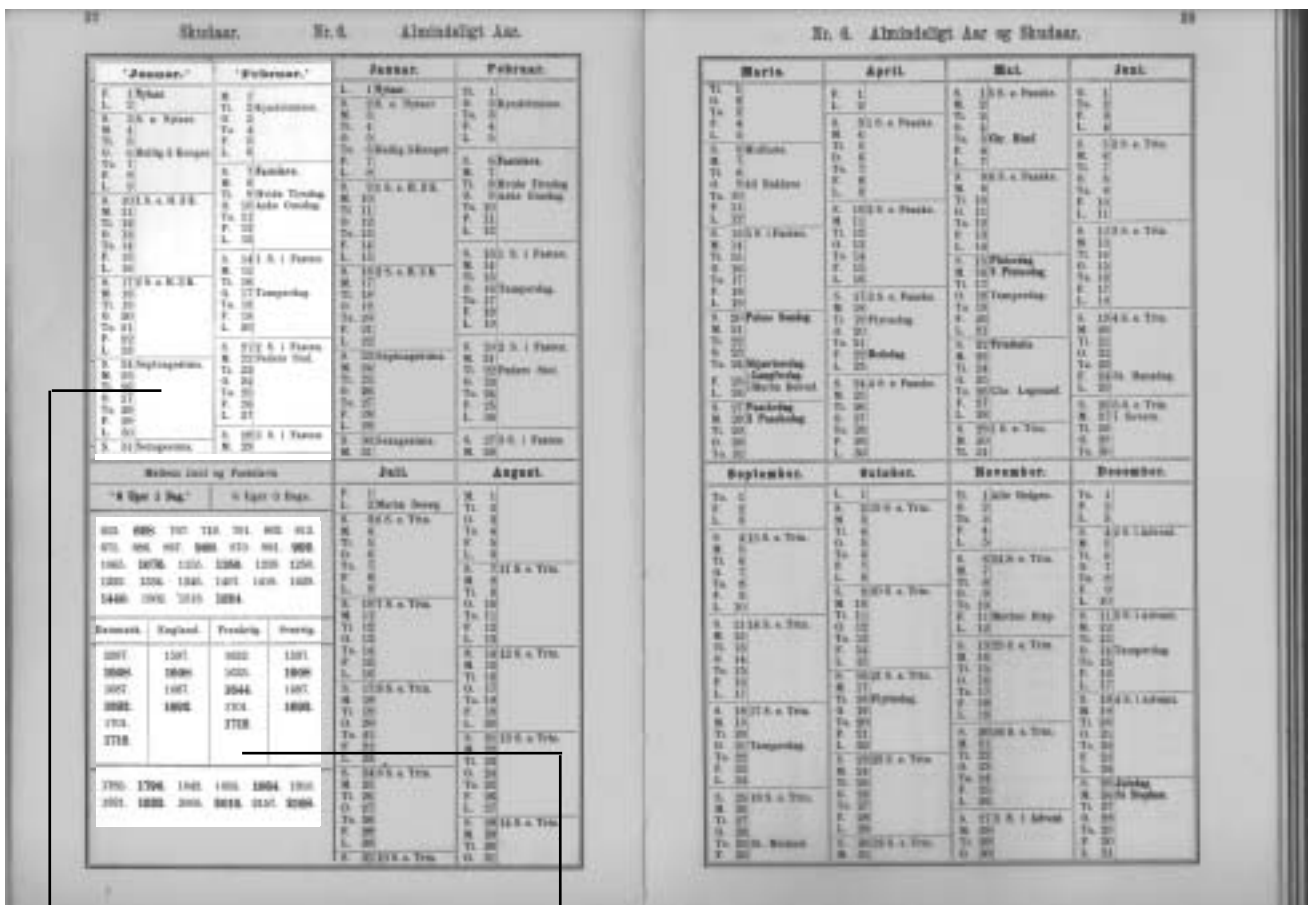
Evighedskalenderen består af 35 enkelt-kalendere, som tilsammen dækker alle mulige kombinationer af ugedage, bevægelige helligdage og skudår.

Skudår er klaret ved at forsyne hver eneste enkelt-kalender med en særlig alternativ januar og februar, som kun skal bruges, hvis det år du leder efter, var skudår.

De "alternative måneder" står øverst til venstre på siden. De er forsynede med stjerner - som en særlig advarsel: *januar* og *februar*.

På hver enkeltkalender er der en tabel, der fortæller, hvilke år (i hvilke lande) kalenderen passer til. Tabellen sidder nederst til venstre. Skudår står med fed, almindelige år med almindelig skrift: Tabellen kan bruges til at tjekke, om man har læst rigtigt i registret.

Eksempel fra Bauers Kalender:

Hvis det år, man skal finde en dato i, er et skudår, skal man bruge de "alternative" januar og februar-måneder, som er markerede med en lille stjerne.

Resten af kalenderen gælder både for skudår og almindelige år, og fungerer som en helt almindelig kalender.

Kalenderbladet på opslaget gælder for de år som står i denne rubrik. Skudår er markerede med fed.

Sådan går kirkeåret:

- 4 søndage i advent
- 0 - 1 søndage mellem jul og nytår
- 0 - 1 søndage efter nytår
- 1 - 6 søndage efter hellig tre konger septuagesima
- sexagesima
- fastelavn
- 5 søndage i fasten (4. = midfaste)
- palmesøndag

- påskedag
- 6 søndage efter påske
- pinse
- trinitatis søndag
- 22-27 søndage efter trinitatis.

Det er påskens beliggenhed, der bestemmer antallet af søndage efter hellig tre konger og trinitatis

Latinske betegnelser for helligdage, m.m.

Dom(inica).....søndag
Adv(entus).....advent
Nat(ivitas Christi).....jul
Nov(us) A(nnus).....nytår
Epiphania.....hellig 3 konger
Jejunium.....faste
Pascha.....påske
Pentecoste.....pinse
Trin(itatis).....trinitatis

Søndage før fastelavn:

Septuagesima ("70.ma")...2. s. før fastelavn
Sexagesima ("60.ma").....1. s. før fastelavn

Fastelavn:

Quinquagesima("50.ma").....fastel. søndag
Esto mihi.....fastelavns søndag
Blå mandag.....mandag e. fastelavn
Hvidetirsdag.....tirsdag efter fastelavn
Askeonsdag.....onsdag efter fastelavn

De 5 søndage i fasten:

Jejunium.....faste
Quadragesima ("40.ma")....1. sønd. i fasten
Invocavit.....1. sønd. i fasten
Reminiscere.....2. sønd. i fasten
Oculi.....3. sønd. i fasten
Lætare (midfaste).....4. sønd. i fasten
Judica.....5. sønd. i fasten

Påske:

Palmarum.....palmesøndag
Dimmeluge.....ugen før påskedag
Stille uge.....ugen før påskedag
Coena dom(ini).....skærtorsdag
Viridium.....skærtorsdag
Passio (domini).....langfredag
Parasceue.....langfredag
Sanctum sabbatum.....påskelørdag
Sancta dominica.....påskesøndag
Resurrexi.....påskesøndag

De 6 søndage efter påske:

Quasimodogeniti.....1. s. efter påske
Misericordia.....2. s. efter påske
Jubilate.....3. s. efter påske
Cantate.....4. s. efter påske
Rogate.....5. s. efter påske
Vocem jucunditatis.....5. s. efter påske
Exaudi.....6. s. efter påske

Pinse:

Pent(ecoste).....pinesøndag

Bevægelige helligdage:

Store bededag.....4. fredag efter påske
Kristi himmelfart.....6. torsdag efter påske

Faste helligdage 1536-1770:

Afskaffede ved frd 26-10-1770:
De hellige tre konger.....6. januar

Kyndelmisse.....2. februar
Mariæ renselse.....2. februar
Mariæ bebudelse.....25. marts
Skt Hans (Midsommer).....24. juni
Mariæ besøgelse.....2. juli
Frue dag.....2. juli
Mikkelsdag (Michaelis).....29. september
Allehelgen.....1. november
Mortensdag.....11. november

Latinske helgendags-navne m.m.:

Circumcisio.....1. januar
Epiphania.....6. januar
Pauli conversio.....25. januar
Purificatio Mariæ.....2. februar
Candelarum.....2. februar
Kyndelmisse.....2. februar
Cathedra Petri.....22. februar
Peders stol.....22. februar
Bissextilis (skuddag).....24. februar
40 milites martyres.....9. marts
40 riddere.....9. marts
Annuntiatio Mariæ.....25. marts
Maria Bebudelsesdag.....25. marts
Valpurgis (Valborg).....1. maj
Philippi et Jacobi.....1. maj
Johannes Baptistæ.....24. juni
Skt Hans.....24. juni
7 (septem) dormientes.....27. juni
Syvsoverdag.....27. juni
Visitatio Mariæ.....2. juli
Marie besøgelsesdag.....2. juli
Laurentius.....10. august
Assumptio Mariæ.....15. august
Marie himmelfart.....15. august
Bartholomæus.....24. august
Severinus (Søren).....23. oktober
Omnium Sanctorum.....1. november
Alle helgens dag.....1. november
Omnium animarum.....2. november
Alle sjæles dag.....2. november
Nat(ivitas Christi).....25. december
Stephanus (Steffen).....26. december

Taksigelsesfester:

Fest(um) Grat(iarum):
1659 (Stormen på Kbh).....11. februar
1660 (Slaget v. Nyborg).....14. november
1728 (Kbh. brand).....23. oktober

Terminer og regnskabsår:

Juni termin.....11. juni
December termin.....11. december
Philippi & Jacobi dag.....1. maj
Stats-finansårets start (til1981).....1. april
Stats-finansårets start (fra1982).....1. januar

Latinske ugedags-navne:

Dies.....dag
Dies Solis.....søndag
Dies Lunæ.....mandag

Dies Martis.....tirsdag
Dies Mercurii.....onsdag
Dies Jovis.....torsdag
Dies Veneris.....fredag
Dies Saturni.....lørdag
Dominica.....søndag
Fer(ia).....ugedag
Feria magna/major.....i påskeuge
Feria Prima.....søndag
Feria Secunda.....mandag
Feria Tertia.....tirsdag
Feria Quarta.....onsdag
Feria Quinta.....torsdag
Feria Sexta.....fredag
Feria Septima.....lørdag
Hebdomada.....uge
Sabbatum.....lørdag

Latinske måneds-betegnelser:

Mensis/Mense.....måned
7br(is) / VIIIbr(is).....september
8br(is) / VIIIbr(is).....oktober
9br(is) / IXbr(is).....november
10br(is) / Xbr(is).....december

Flytte (skifte-)dage:

Fra gammel tid:
Forår.....3. fredag efter påske
Efterår.....Mikkelsdag 29/09

Fra 1799 i København, fra 1813 i købstæderne og fra 1817 i landdistrikterne:
Forår.....3. tirsdag i april
(hvis dagen faldt i påsken, så næste uges torsdag)
Efterår.....3. tirsdag i oktober

Tamperdage:

Jejunia temporalia/legitima
1 i fasten.....2. onsdag efter fastelavn
2 i pinsen1. onsdag efter pinse
3 om høsten.....3. onsdag i september
4 før jul.....3. onsdag i december

Latinske benævnelser, m.m.

Gloser for slægtskab m.m.:

Avia / Avus.....	bedstemor / bedstefar
Commater.....	kvindefadder
Compter.....	mandsfadder
Conjux.....	ægtefælle
Filia / Filius.....	datter / søn
Frater.....	broder
Illegitimus.....	uægte
Infans.....	baby
Legitimus.....	ægte
Maritus.....	ægtefælle
Mater.....	moder
Matrina.....	gudmor
Parentes.....	forældre
Pater.....	fader
Patrinus.....	gudfar
Puerpa.....	barselskone
Socer.....	svigerfar
Soror.....	søster
Spons(ores).....	forlovere
Sponsatus.....	en forlovet
Sponsa (-us).....	brud(gom)
Spurius.....	uægte
Susceptrix.....	gudmor
Test(es).....	dåbsvidner, faddere
Uxor.....	hustru
Vidua (-us).....	enke(mand)

Kirkelige handlinger m.m.:

Abs(olutio).....	skrifte
Appellatus.....	kaldt, navngivet
Bapt(izatus).....	døbt
Baptismus.....	dåb
Caemeterium.....	kirkegård
Conf(irmatus).....	konfirmeret
Conf(irmandus).....	konfirmand
Confirmatio.....	bekræftelse
Confitens.....	nadvergæst
Copulatus.....	ægteviet
Defunctus.....	afdød
Denatus.....	afdød
Desponsatus.....	trolovet
Humatus.....	begravet
Inhumatus.....	begravet
Introductio.....	introduktion
	barselskones første kirkegang
Matrimonium.....	ægteskab
Mortuus.....	død
Nat(us).....	født
Nomen.....	navn
Nomen impositum.....	givet navn
Nomin(atus).....	navngivet
Obiit.....	han/hun døde
Proclama(tio).....	lysning
Pub(lice).....	offentligt, åbent
Publicatio.....	bekendtgørelse
Sep(ultus).....	begravet
Templ(um).....	kirke

Andre latinske udtryk:

A(b).....	efter
Aetatis suæ.....	i en alder af
A(d) d(iem).....	på selve dagen
A(nnus), (Anno).....	(i) år(et)
A(nno) D(omini).....	Herrens år
A(nno) Inc(arnationis).....	år
Ante.....	før
Ascensio.....	himmelfart
Assumptio.....	optagelse i himlen
Cras(tino die).....	dagen efter
Cognomen.....	tilnavn
Dictus.....	kaldet, omtalt
Die(s).....	dag
Datum ut supra.....	samme dato
Die ut supra.....	samme dag
D / D.ca / Dom(inica).....	søndag
Domini.....	Herrens
Eodem die.....	samme dag
Et c(etera) / &c.....	osv
E(x).....	fra
Fest(um).....	kirkelig festdag
Fol(ium), (Folio).....	(på) blad (side..)
Grat(iarum).....	taksigelsesfest
Ibid(em).....	samme sted
I(d) e(st).....	dvs
Incarnatio.....	Jesus blev menneske
	undfanget 25/03 og født 25/12 år 1 f.v.t.
	(år nul findes ikke)

Infra.....	inden
Item.....	ligeledes
Kalenda.....	første dag i måneden
Locus sigilli.....	seglets placering
I kopier af beseglede originaldokumenter	
Manu propria.....	med egen hånd
(m.p.)(mpria).....	skrevet med egen hånd
M.f.P.....	med ført pen
M.p.P.....	med påholden pen
Meus.....	min
Nat(alis dies).....	fødselsdag
Nomine.....	ved navn
Octava.....	7.de dag efter fest
Pag(ina).....	(på) side
Pervigilium.....	2dag før festdag
P(ost).....	efter
Post(ridie).....	dagen efter
Pridie.....	dagen før
Profestum.....	dag før festdag
Sanctus / Sct.....	hellig
Sc(il) = Scilicet.....	nemlig
Sive.....	eller
Vide.....	se
Vid(elicet).....	nemlig
Vigilia.....	dag/aften før festdag
Vulgo.....	også kaldet
Xtus, Xti.....	Christus, Christi

Gamle danske månednavne:

Glugmåned.....	januar
Blidemåned.....	februar
Tormåned.....	marts
Fåremåned.....	april
Faremåned.....	april
Majmåned.....	maj
Skærsommer.....	juni
Hørmåned.....	juni
Ormestmåned.....	juli
Høstmåned.....	august
fiskemåned.....	september
Sædemåned.....	oktober
Lijlemåned.....	oktober
Slagtemåned.....	november
Kristmåned.....	december
Julemåned.....	december

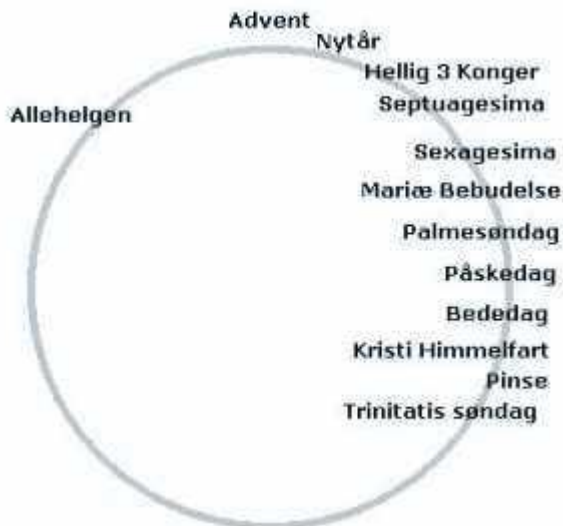
Landsarkivet for Sjælland,
Lolland-Falster & Bornholm
Jagtvej 10
2200 København N
Telefon: 35 24 82 00
Telefax: 35 24 82 01
E-mail: mailbox@lak.sa.dk
Hjemmeside: www.sa.dk/lak

csbj/2003

Kirkeårets dage, fester m.m.

Slægtsforskeren har god brug for at kende kirkeårets dage, tamperdagene, forskellige ældre helligdage, der nu er afskaffede m.m. Disse dage var en levende del af forfædrenes kalender og optræder ikke mindst i kirkebøgerne.

"Skiftedage" kan også være nyttige - ligesom de latinske betegnelser for dage, måneder og lignende.

Dom(inica)	søndag
Adv(entus)	advent
Nat(ivitas Christi)	jul (Kristi fødsel)
Nov(us) A(nnus)nytår	nytår
Epiphania	hellig 3 konger
Jejunium	faste
Pascha	påske
Pentecoste	pinse
Trin(itatis)	trinitatis

Søndage før fastelavn:

Septuagesima ("70.ma")	2. s. før fastelavn
Sexagesima ("60.ma")	1. s. før fastelavn

Fastelavn:

Quinquagesima ("50.ma")	fastelavns søndag
Esto mihi	fastelavns søndag
Blå mandag	mandag efter fastelavn
Hvidetirsdag	tirsdag efter fastelavn
Askeonsdag	onsdag efter fastelavn

De 5 søndage i fasten:

Jejunium	faste
Quadragesima ("40.ma")	1. søndag i fasten
Invocavit	1. søndag i fasten
Reminiscere	2. søndag i fasten
Oculi	3. søndag i fasten
Lætare (midfaste)	4. søndag i fasten
Judica	5. søndag i fasten

Påske:

Palmarum	palmesøndag
Dimmeluge	ugen før påskedag
Stille uge	ugen før påskedag
Coena dom(ini)	skærtorsdag
Viridium	skærtorsdag
Passio (domini), Parasceue	langfredag
Sanctum sabbatum	påskelørdag
Sancta dominica	påskesøndag
Resurrexi	påskesøndag

De 6 søndage efter påske:

Quasimodogeniti	1. s. efter påske
Misericordia2. s. efter påske	2. s. efter påske
Jubilate	3. s. efter påske
Cantate	4. s. efter påske
Rogate	5. s. efter påske
Vocem jucunditatis	5. s. efter påske
Exaudi	6. s. efter påske

Pinse:

Pent(ecoste) pinsesøndag	pinsesøndag

Bevægelige helligdage:

Store bededag	4. fredag efter påske
Kristi himmelfart	6. torsdag efter påske

Faste helligdage 1536-1770

men afskaffede ved frd 26-10-1770:

De hellige tre konger	6. januar
Kyndelmisse, Mariæ renselse	2. februar
Mariæ bebudelse	25. marts
Skt Hans (Midsommer)	24. juni
Mariæ besøgelse (Fruedag)	2. juli
Mikkelsdag (Michaelis)	29. september
Allehelgen	1. november
Mortensdag	11. november

Latinske helgendags-navne mm:

Circumcisio	1. januar
Epiphania	6. januar

Pauli conversio	25. januar
Purificatio Mariæ, Marie renselse Candelarum. Kyndelmisse	2. februar
Cathedra Petri, Peders stol	22. februar
Bissextilis (skuddag)	24. februar
40 milites martyres, 40 riddere	9. marts
Annuntiatio Mariæ, Marie Bebudelsesdag	25. marts
Valpurgis (Valborg), Philippi et Jacobi	1. maj
Johannes Baptistæ, Skt Hans	24. juni
7 (septem) dormientes, Syvsoverdag	27. juni
Visitatio Mariæ, Marie besøgsdag	2. juli
Laurentius	10. august
Assumptio Mariæ, Marie himmelfart	15. august
Bartholomæus	24. august
Severinus (Søren)	23. oktober
Omnium Sanctorum, Alle helgens dag	1. november
Omnium animarum, Alle sjæles dag	2. november
Nat(ivitas Christi)	25. december
Stephanus (Steffen)	26. december

Taksigelsesfester: Fest(um) Grat(iarum):

1659 (Stormen på Kbh.)	11. februar
1660 (Slaget v. Nyborg)	14. november
1728 (Kbh´ s brand)	23. oktober

Terminer og regnskabsår:

Juni termin	11. juni
December termin	11. december
Stats-finansårets start >1981	1. april
Stats-finansårets start 1982>	1. januar

Latinske ugedags-navne:

Dies	dag
Dies Solis	søndag
Dies Lunæ	mandag
Dies Martis	tirsdag
Dies Mercurii	onsdag
Dies Jovis	torsdag

Dies Veneris	fredag
Dies Saturni	lørdag
Dominica	søndag
Fer(ia)	ugedag
Feria magna/majo	i påskeuge
Feria Prima	søndag
Feria Secunda	mandag
Feria Tertia	tirsdag
Feria Quarta	onsdag
Feria Quinta	torsdag
Feria Sexta	fredag
Feria Septima	lørdag
Hebdomada	uge
Sabbatum	lørdag

Latinske måneds-betegnelser:

Mensis/Mense	måned
7br(is) / VIIbr(is)	september
8br(is) / VIIIbr(is)	oktober
9br(is) / IXbr(is)	november
10br(is) / Xbr(is)	december

Flytte (skifte-)dage: Fra gammel tid:

Forår	3. fredag efter påske
Efterår	Mikkelsdag 29/09

Fra 1799 i København, fra 1813 i købstæderne og fra 1817 i landdistrikterne:

Forår	3. tirsdag i april (hvis dagen faldt i påsken, så næste uges torsdag)
Efterår	3. tirsdag i oktober

Tamperdage: Jejunia temporalia/legitima

1 i fasten	2. onsdag efter fastelavn
2 i pinsen	1. onsdag efter pinse
3 om høsten	3. onsdag i september
4 før jul	3. onsdag i december

Gamle danske månedsnavne:

I kirkebøgerne vil man næppe støde på de ældre danske betegnelser for de forskellige måneder - men hvem véd, måske kunne de dukke op i et forhør i en tingbog, eller måske i en optegnelse, en bonde dagbog eller en meget gammel erindringsbog?

De gamle tegnede symboler for dagene vil også være et sjældent møde:

Dag	Symbol	Planet
Søndag	☉	Solen
Mandag	☾	Månen
Tirsdag	♂	Mars
Onsdag	♀	Merkur
Torsdag	♃	Jupiter
Fredag	♀	Venus
Lørdag	♄	Saturn

Månederne på gammel dansk:

Glugmåned	januar
Blidemåned	februar
Tormåned	marts
Fåremåned	april
Faremåned	april
Majmåned	maj
Skærsommer	juni
Hørmåned	juni
Ormemåned	juli
Høstmåned	august
Fiskemåned	september
Sædemåned	oktober
Lijlemåned	oktober
Slagtemåned	november
Kristmåned	december
Julemåned	december